

GEEF AFVALSECTOR STABILITEIT OM TE VERDUURZAMEN!

Disproportionele heffingen en ontbrekende infrastructuur ondermijnen investeringen in CCS en circulariteit

Geachte informateur en formerende partijen,

De afvalsector staat voor een grote transitie. Met de verwachte toetreding van afvalenergiecentrales (AEC's) tot het EU-ETS ontstaat een stevige prikkel om CO₂-uitstoot te reduceren, wat investeringen in CO₂-afvang en -opslag (CCS) stimuleert en nodig is voor de verduurzaming van onze industrie. Tegelijkertijd wordt de sector geconfronteerd met een snel oplopende en disproportionele lastendruk, terwijl het handelingsperspectief bijvoorbeeld vanwege niet-bestaande infrastructuur beperkt blijft. Wij doen daarom een nadrukkelijke oproep aan de formatietafel: zorg voor stabiliteit en verlichting voor onze sector in de komende vier jaar, zodat investeringen in verduurzaming en CCS daadwerkelijk van de grond kunnen komen.

AEC's vervullen een essentiële maatschappelijke rol: we verwerken reststromen die elders niet hoogwaardiger kunnen worden benut, leveren duurzame warmte en elektriciteit en zijn een logische bron voor grootschalige CO₂-afvang. Om deze functie te behouden is het cruciaal dat de heffingsstructuur niet verder wordt verzaamd, maar juist wordt versoepeld of in elk geval in lijn wordt gebracht met omliggende EU-lidstaten. Alleen dan blijven investeringen in CCS haalbaar en wordt verdere uitholling van de internationale concurrentiepositie voorkomen.

Lastenverzwaring afvalsector

Hoewel in het regeerprogramma van het vorige kabinet expliciet is vastgelegd dat nationale koppen op Europees beleid worden vermeden om de concurrentiepositie van bedrijven te beschermen, worden AEC's hier in de praktijk wel degelijk mee geconfronteerd. In het Belastingplan 2025 is een aanscherping van de nationale CO₂-heffing opgenomen via de zogeheten AVI-correctiefactor. Deze maatregel stuurt aan op een CO₂-reductie van 80% in 2030, een doelstelling die in de praktijk onhaalbaar is, en komt boven op de al bestaande verbrandingsbelasting en importheffing. Met het Belastingplan 2026 is een technische invulling voor de circulaire plasticheffing in de boeken gezet, waardoor een flinke lastenverzwaring de sector boven het hoofd hangt door een nóg verder aangescherpte CO₂-heffing en een verhoging van de afvalstoffenbelasting.

Het kabinet beoogt met de CO₂-heffingen uit het Belastingplan 2025 en 2026 CO₂-reductie in de sector te bewerkstelligen, doordat CO₂-uitstoot duurder wordt en investeringen in CCS-project Aramis daarmee aantrekkelijker worden. Daarbij wordt echter geen rekening gehouden met de periode van minstens drie jaar waarbij de sector wél een aangescherpte CO₂-heffing betaalt (vanaf 2027) tot de beoogde oplevering van Aramis (op z'n vroegst 2030). Het kabinet heeft aangegeven de uitkomsten van de Werkgroep Afvalsector af te wachten, maar biedt geen garanties dat aantoonbaar doelmatige en doeltreffende oplossingen op het gebied van klimaat en circulariteit daadwerkelijk worden overgenomen.

Eindrapport Werkgroep Afvalsector

De Werkgroep Afvalsector heeft inmiddels haar eindrapport gepubliceerd. Dit rapport bevat een samenhangend pakket maatregelen dat niet alleen de benodigde inkomsten kan genereren, maar tegelijkertijd een verschuiving realiseert van end-of-pipe heffingen naar sturing aan de voorkant van de keten. Daar sorteren circulaire prikkels het meeste effect.

DE AFVAL VERGROENERS

De voorgestelde maatregelen die een alternatieve dekking bieden:

- Vier varianten van verpakkingenbelastingen, opbrengst € 600–800 mln.
- Een belasting op batterijen, opbrengst nader te bepalen; sectorinschatting € 50–150 mln.
- Een belasting op primaire oppervlaktedelfstoffen, opbrengst € 135 mln.
- Een belasting op turf in producten, opbrengst € 27 mln.
- Een belasting op kunstmest, opbrengst nader te bepalen; eerdere raming (2024) ca. € 200 mln.

Deze voorgestelde maatregelen voorzien in een zeer ruime dekking van de voorgestelde lastenverzwaring in de sector. De werkgroep benadrukt dat deze maatregelen onderdeel zijn van een bredere systeembenadering: het beprijzen van primaire, fossiele en kritieke grondstoffen en het belonen van circulair ontwerp, hergebruik en hoogwaardige recycling. Dit zijn precies de prikkels die nodig zijn om grondstoffen langer en hoogwaardiger in de Nederlandse en Europese economie te houden. Daarnaast roept de Werkgroep op om de budgettaire terugsluis van de CO₂-heffing voor AEC's naar het Klimaatfonds terug te draaien. Ook dit is een cruciale maatregel voor het voortbestaan van onze sector en voor het realiseren van rendabele verduurzamingskansen.

Onze oproep aan de formatietafel

De Tweede Kamer heeft via motie Stultiens c.s. reeds uitgesproken dat de alternatieven die door de Werkgroep Afvalsector worden aangedragen, zoveel mogelijk moeten worden benut. Daarmee ligt er een duidelijke democratische opdracht om serieus en volledig gebruik te maken van de aanbevelingen van de sector.

Wij verzoeken u om in lijn met deze motie te handelen en de voorgestelde maatregelen daadwerkelijk toe te passen. Alleen zo kan de circulaire economie de noodzakelijke stappen zetten en blijft de afvalsector in staat om te verduurzamen zonder dat de financiële continuïteit in gevaar komt.

Hoewel besluitvorming in de voorjaarsnota mogelijk is, biedt de formatie nú de kans om duidelijkheid te scheppen en de angel uit het dossier te halen. Door in het regeerakkoord expliciet in te zetten op de voorgestelde maatregelen, kan onzekerheid in de sector worden weggenomen en kan tijdig worden voortgebouwd aan circulariteit.

Een koersvaste en toekomstbestendige afvalsector vraagt om helder beleid, politieke wil en tijdige besluitvorming. Die kans ligt er nu.

Hartelijke groet,

De Afvalvergroeners

202600150

De Tweede Kamer
t.a.v. de informateur mevrouw prof. dr. Rianne Letschert
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum: 29 december 2025

Betreft: Europese toekomstagenda en urgentie in de kabinetsformatie

Geachte mevrouw prof. dr. Letschert,

Als verontruste burger vraag ik u met deze brief nadrukkelijk aandacht voor een vraagstuk dat naar mijn overtuiging niet aanvullend, maar richtinggevend zou moeten zijn in de kabinetsformatie. Dit betreft het handelingsvermogen van Nederland binnen Europa, en van Europa in een wereld waarin macht opnieuw hard en expliciet wordt ingezet. Het gaat hier niet om één van de vele beleidsdossiers, maar om een structurele randvoorwaarde voor veiligheid, welvaart en democratische stabiliteit in de komende kabinetsperiode. De kwetsbaarheid van Europa is niet alleen het gevolg van externe machtsverschuivingen, maar ook van een langdurig proces van politieke erosie van binnenuit. In Nederland en in Europa zien we hoe besluiteloosheid, uitstel, patstellingen en technocratisering het politieke debat hebben verdrongen. Fundamentele keuzes over macht, afhankelijkheid en soevereiniteit zijn te vaak gepresenteerd als onvermijdelijk, apolitiek of "slecht voor Nederland". Dat heeft niet alleen geleid tot beleidsarmoede, maar ook tot afnemende legitimiteit en draagvlak voor de Europese samenwerking. Juist op het moment dat die samenwerking meer dan in het verleden essentieel is.

Europa is niet ontstaan als efficiënt marktmechanisme, maar als antwoord op existentiële politieke vragen na twee verwoestende wereldoorlogen. Het oorspronkelijke project van "nooit meer oorlog" vormt nog altijd de kern van Europese integratie. Sinds 1951 heeft dit Europese democratieën stabiliteit, veiligheid, welvaart, economische samenwerking, rechtsstatelijkheid en sociale ontwikkeling gebracht. Wanneer Europa vandaag politiek wordt teruggebracht tot regelgeving, kosten-batenanalyses of crisismanagement, verdwijnt die betekenis. Het uitblijven van politiek leiderschap laat een leegte ontstaan die wordt gevuld door nationalisme, populisme en het idee dat terugtrekking bescherming biedt. Voor Nederland als exportland en open economie is dat een directe bedreiging van ons welvaarts- en veiligheidsmodel.

De internationale context maakt deze situatie urgenter. De wereldorde verschuift fundamenteel. De Verenigde Staten blijven een belangrijke bondgenoot, maar hun rol is steeds minder voorspelbaar en steeds sterker afhankelijk van binnenlandse politieke dynamiek en financieel krediet. Macht wordt vaker ingezet via dreiging, dwang en chantage. Voor Europa en Nederland betekent dit dat strategische afhankelijkheid geen tussenpositie meer is, maar een structureel risico. Europa kan zich deze afhankelijkheid niet langer permitteren. Niet uit ideologische ambitie, maar uit noodzaak. Europa staat daarmee op een kruispunt. Voortgaan op de huidige weg, half geïntegreerd, politiek terughoudend en afhankelijk van externe garanties, leidt niet tot stabiliteit, maar tot een geleidelijk en cumulatief verlies van invloed. De alternatieve route vraagt om politieke verdieping op strategische terreinen zoals veiligheid, energie, industrie, technologie

en infrastructuur. Dit is geen pleidooi voor een abstract federaal model, maar voor gerichte politieke samenwerking waar nationale staten afzonderlijk tekortschieten. De werkelijke keuze is niet tussen nationale soevereiniteit en Europa, maar tussen gedeelde macht of structurele machteloosheid. Juist daarom is een Europese toekomstagenda geen luxe, maar een noodzakelijke bouwsteen van de kabinetsformatie. Vanuit Nederlands perspectief betekent dit expliciet kiezen voor Europese politieke volwassenwording: het opbouwen van eigen handelingsvermogen op strategische terreinen en het organiseren van besluitvorming die daadwerkelijk werkt. Voor Nederland is dit geen ideologisch project, maar een harde nationale belangenafweging. Ons verdienvermogen, onze veiligheid en onze democratische stabiliteit zijn onlosmakelijk verbonden met een functionerend en slagvaardig Europa. Een toekomstagenda moet daarom expliciet inzetten op gezamenlijke capaciteit, het doorbreken van verlammende unanimiteit en het herstellen van democratische legitimiteit door politieke keuzes niet langer te verhullen als technocratische noodzaak.

Nederland kan zich in deze ontwikkeling niet verschuilen. Terughoudendheid of boekhoudkundig pragmatisme is geen neutraliteit, maar het afschuiven van verantwoordelijkheid. Nederland heeft juist de positie om als mede-architect op te treden: door coalities te smeden met lidstaten die bereid zijn deze stap te zetten, door strategische investeringen als politieke keuzes te verdedigen en door in het binnenlandse debat eerlijk te benoemen wat op het spel staat.

Deze opgave vraagt om politieke partijen die erkennen dat het Europese vraagstuk de kern raakt van democratie, veiligheid en welvaart. Partijen als D66, VVD, CDA, GroenLinks-PvdA, ChristenUnie en Volt dragen hierin, ieder vanuit hun eigen traditie, een bijzondere verantwoordelijkheid. Een coalitie die deze realiteit in de formatie ontwijkt, zal regeren in een wereld die sneller verandert dan haar beleidsvermogen kan bijhouden. Tijd is daarbij geen neutrale factor. De periode waarin uitstel relatief kosteloos was, is echt voorbij. Nog een kabinetsperiode zonder expliciete richting ten aanzien van Europa betekent verlies van invloed, verdere afhankelijkheid en versnelde democratische slijtage.

De kabinetsformatie is het moment waarop deze richting expliciet kan en moet worden gekozen, voordat externe omstandigheden dat afdwingen. Juist daarom is het van belang dat de Europese toekomstagenda niet impliciet blijft, maar expliciet wordt meegenomen in de formatieafspraken. Uw rol als informateur is hierin bepalend.

Met hoogachting,

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

[Redacted]

Kenmerk: 202600151

Den Haag, 7 januari 2026

Geachte [Redacted]

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

[Redacted Signature]

Rianne Letschert
Informateur

platform
makers

202600152

DE CREATIEVE COALITIE

Europalaan 2C - A3.3

3526 KS Utrecht

www.decreatievecoalitie.nl

Utrecht, 30 december 2025

Namens 40.000 cultuurmakers: maak van maatschappelijke weerbaarheid topprioriteit in de formatie

Geachte informateur, beste mevrouw Letschert,

Nederland bevindt zich in een periode van grote druk. Oorlog op ons continent, de opmars van generatieve AI, de dominantie van Big Tech en de toegenomen polarisatie raken niet alleen onze economie en veiligheid, maar ook de samenhang en weerbaarheid van onze samenleving. De keuzes die u maakt in een nieuw regeer- en coalitieakkoord zijn daarom bepalend: versterken zij de maatschappelijke samenhang en weerbaarheid, of laten zij die verder afnemen?

Weerbaarheid is meer dan materiële paraatheid ten opzichte van een buitenlandse vijand. Zij is juist ook maatschappelijk: het vermogen om angst en verlies te dragen, elkaar vast te houden en feiten van fictie te blijven onderscheiden, ook wanneer een informatieoorlog wordt gevoerd. Om Nederland weerbaar te houden zijn kunst, cultuur en vrije media geen luxe. Deze sectoren vormen de ruggengraat van onze samenleving. Namens de mensen die in deze sectoren werken, richten wij ons daarom dringend tot u.

In de culturele en creatieve sector zijn ruim 300.000 mensen werkzaam, van wie ruim de helft als zelfstandige. Zij bouwen vertrouwen op in de samenleving, houden het publieke gesprek open, dragen oplossingen aan en bieden burgers hoop, herkenning of een uitlaatklep. Dát is de kern van hun werk. De Creatieve Coalitie vertegenwoordigt als koepelvereniging ruim 40.000 professionals uit deze sector: zzp'ers en werknemers die muziek, toneel en dans maken; die boeken schrijven, films regisseren, journalistieke verhalen brengen, kunst maken of uw leefomgeving ontwerpen. Zij werken in of voor podia, productiehuisen, uitgeverijen, theaters, musea, scholen, omroepen, ateliers en festivals. In stad, dorp én platteland. Hun werk vormt de culturele infrastructuur waarop maatschappelijke samenhang, democratische betrokkenheid en vertrouwen rusten.

Tegelijkertijd is de culturele en creatieve sector ook economisch van grote betekenis. Het werk van de mensen die wij vertegenwoordigen is goed voor circa 3,3% van het bruto binnenlands product en 4,1% van de totale werkgelegenheid, zo becijferde het CBS. De sector draagt bij aan innovatie, aantrekkelijke leefomgevingen en het vestigingsklimaat. Culturele weerbaarheid en economische waarde gaan ontegenzeggelijk hand in hand.

Die culturele infrastructuur staat echter onder grote en urgente druk. Lokale voorzieningen zoals muziekscholen verdwijnen, investeringen in nieuwe Nederlandse verhalen blijven dramatisch achter en de publieke omroep wordt gesaneerd. Tegelijkertijd slaat generatieve AI hard toe: bijna één op de vijf zelfstandigen in de culturele en creatieve sector ziet het inkomen dalen. Ondertussen domineren vrijwel uitsluitend Amerikaanse tech- en mediaplatforms de markt. Zij bepalen welke verhalen Nederlanders te

zien krijgen en onttrekken structureel waarde aan Nederlandse en Europese makers. Generatieve AI markeert daarmee een fundamentele herverdeling van mens naar kapitaal. Extra wrang is dat deze technologie niet zou bestaan zonder het werk van miljoenen schrijvers, muzikanten en andere makers: vaak zonder toestemming en vrijwel uitsluitend zonder vergoeding.

Onze culturele afhankelijkheid van de Verenigde Staten groeit ondertussen onverminderd door. Europese burgers leven in een media- en platformomgeving die in sterke mate wordt gevormd door Amerikaanse spelers. Dat is niet waardenvrij: wie distributie, algoritmes en investeringen bepaalt, stuurt welke verhalen, beelden en loyaliteiten wortel schieten. In een wereld waarin cultuur en media steeds vaker geopolitiek worden ingezet, raakt dit direct aan onze maatschappelijke weerbaarheid. Dit is geen abstract vraagstuk meer; het speelt zich nu af.

Door deze marktdynamiek staat het verdienvermogen van makers onder zware druk. Die druk komt niet voort uit een afnemende maatschappelijke betekenis van hun werk, maar uit een structureel ongelijk speelveld. De dominantie van grote techbedrijven, streamingdiensten en AI-modellen leidt tot een gebrek aan onderhandelingsmacht, tot lagere tarieven en tot groeiende onzekerheid over inkomen en toekomstperspectief. Voor veel makers betekent dit het reële vooruitzicht het vak te moeten verlaten. Daarmee komt niet alleen hun bestaanszekerheid in het geding, maar ook het voortbestaan van de culturele infrastructuur waarop onze samenleving steunt. Dan zijn het niet langer Nederlandse makers die onze culturele ontwikkeling vormgeven, maar buitenlandse bedrijven.

Daarom doen De Creatieve Coalitie, Platform Makers en de Kunstenbond in deze formatie een dringend beroep op de formerende partijen. 1). Erken dat onze maatschappelijke weerbaarheid onder druk staat door een overwegend niet-Europese dominantie in cultuur, media en technologie. 2). Kies voor het versterken van die weerbaarheid door te investeren in verhalen van eigen continent en beschouw dit van strategisch belang. 3). Zet de positie van zzp'ers en werknemers centraal in uw strategische agenda voor een cultureel weerbaar Nederland.

Wij vragen van D66, CDA en de VVD om deze vijf samenhangende keuzes te maken, in lijn met ontwikkelingen in onze buurlanden:

1. Herstel het ongelijke speelveld in de digitale economie

Introduceer een mediaheffing van 5% op de omzet van grote buitenlandse streamingdiensten en technologiebedrijven, conform de CPB-doorrekeningen Keuzes in Kaart. Investeer de opbrengst (circa €400 miljoen structureel) in Nederlandse cultuur en kunst van eigen bodem, in onze creatieve industrie én in het terugdraaien van bezuinigingen op de Nederlandse Publieke Omroep.

2. Maak Fair Pay afdwingbaar en structureel

Reserveer jaarlijks €160 miljoen zodat alle werkenden eerlijk betaald worden. Verplicht Fair Pay bij alle overheidssubsidies én bij gebruik van publieke voorzieningen. Maak Fair Pay aantrekkelijk en handhaaf actief op Unfair Pay. Wees als overheid concreet én normstellend. Alleen zo wordt eerlijke betaling de norm in plaats van een intentie.

3. Bescherm makers tegen de ontwrichtende effecten van generatieve AI

Grote groepen makers zien het inkomen dalen als gevolg van generatieve AI. Dat is buitengewoon wrang: deze technologie zou immers niet bestaan zonder het werk van diezelfde schrijvers, muzikanten en makers. Reserveer €50 miljoen per jaar voor een transitiefonds voor bij- en omscholing en combineer dit met heldere regels voor transparantie, toestemming en vergoeding bij het gebruik van creatief werk door AI-systemen.

4. Bescherm kunst-, pers- en expressievrijheid als democratisch fundament

Voorkom wetgeving die leidt tot zelfcensuur onder makers en trek de [anti-terrorismewet](#) van het demissionaire kabinet in. Stel misbruik van deepfakes strafbaar om vertrouwen, portretrecht en publieke betrouwbaarheid te beschermen. Geef bij de kerndoelen in het primair en voortgezet onderwijs voldoende aandacht aan alle vijf kunstdisciplines en investeer in laagdrempelige muziekscholen. Met goede en betaalbare cultuureducatie wordt een steviger fundament gelegd voor maatschappelijke weerbaarheid.

5. Bescherm zelfstandigen en makers

Kies voor makersbeleid en borg het zelfstandige karakter van creatieve zzp'ers. Maak cultuursubsidies direct toegankelijk voor zzp'ers, zonder tussenkomst van instellingen. Onderken dat de sector voor ruim de helft uit zelfstandigen bestaat en dat hun inkomenspositie kwetsbaar is; hanteer daarom gericht sectoraal arbeidsmarktbeleid. Leg wettelijk vast dat risico's van schijnzelfstandigheid nooit contractueel mogen worden afgewenteld op de zzp'er. Geef makers structureel een stem aan de beleidstafel, landelijk én regionaal, en erken creatieve professionals expliciet als aanjagers van innovatie en probleemoplossers bij maatschappelijke opgaven.

Deze keuzes versterken niet alleen de mensen die in onze sector werken, maar zijn van direct belang voor maatschappelijke samenhang, democratische veerkracht en een toekomstbestendige economie. In tijden van geopolitieke en technologische druk zijn cultuur, kunst en media geen luxe, maar strategische infrastructuur. Wij vragen de formerende partijen deze vijf punten expliciet te betrekken bij de formatie en het nieuwe regeerakkoord. Graag gaan wij met u als informateur in gesprek over onze oproep en over wat er nodig is voor cultuur, kunst en media; en daarmee voor Nederland.

Met vriendelijke groet,

Thomas Drissen (directeur van De Creatieve Coalitie),

Erwin Angad-Gaur (voorzitter Platform Makers)

Peter van den Bunder (belangenbehartiger Kunstenbond)

En mede namens:

Micha Hamel (voorzitter Akademie van Kunsten, componist), Malou Gorter (voorzitter ACT

Acteursbelangen, acteur), Gijs Scholten van Aschat (acteur), Huub Stapel (acteur), Sanne Wallis de Vries

(cabaretier), Liesbet van Zoonen (voorzitter Auteursbond), Fenneke Voorsluis (directeur

Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars), Cor de Koning (Creative Works Regio Zwolle), Evaline

Kruyssen (Community Manager Beroepsvereniging Nederlandse Interieurarchitecten), Ivar Iding

(bestuurder Nederlandse vereniging van Cinema-Editors), Suzanne van Kordelaar (algemeen secretaris

Dutch Directors Guild & Netwerk Scenarioschrijvers).

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

De creatieve coalitie
T.a.v. de heer T. Drissen
Europalaan 2C- A3.3
3526 KS UTRECHT

Kenmerk: 202600153

Den Haag, 7 januari 2026

Geachte heer Drissen,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de Informatie openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informatie

202600154

Amsterdam 29 december 2026

Geachte mevrouw Letschert,

Hierbij richt ik mij persoonlijk tot u vanwege uw publieke rol en uw herhaalde betrokkenheid bij het beschermen van rechtsstatelijkheid, menselijke waardigheid en bestaanszekerheid. Juist daarom hoop ik dat u bereid bent deze brief niet slechts ter kennisname aan te nemen, maar te beschouwen als een principiële oproep.

Wat zich momenteel in Den Haag afspeelt rond de formatie en het woonbeleid, roept bij mij diepe zorg op. Niet alleen politiek, maar ook rechtsstatelijk. Zittende huurders — een grote groep burgers die afhankelijk is van overheidsbescherming — worden structureel buiten beeld gehouden. Niet per ongeluk, maar zichtbaar en bewust.

Voorstellen om na 2026 opnieuw forse huurverhogingen toe te staan, afkomstig van een demissionaire minister, worden zonder noemenswaardige tegenwerping meegenomen in formatiebesprekingen. Daarmee wordt de bestaanszekerheid van honderdduizenden mensen ondergeschikt gemaakt aan politieke ruil en marktlogica. Dat raakt niet alleen aan beleid, maar aan grondrechten.

Wat mij het meest verontrust, is dat deze uitsluiting vrijwel geruisloos wordt geaccepteerd, ook en misschien wel juist door de partijen die aan de formatietafel zitten. Wanneer groepen burgers consequent niet meer worden meegewogen omdat zij geen macht, geen onderhandelingspositie en geen electorale druk vertegenwoordigen, verschuift de democratische rechtsstaat ongemerkt richting een systeem waarin kwetsbaarheid gelijkstaat aan irrelevantie.

U heeft zich publiekelijk uitgesproken over het belang van vertrouwen in instituties en de plicht van de overheid om burgers te beschermen tegen willekeur. Vanuit dat perspectief vraag ik u: wanneer bestaanszekerheid structureel wordt genegeerd, wanneer wonen feitelijk wordt behandeld als verdienmodel in plaats van als grondrecht — waar ligt dan de morele en institutionele grens?

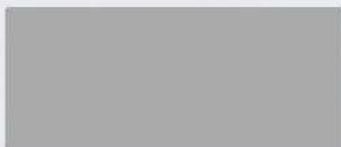
Ik vraag u niet om partij te kiezen, maar om uw stem te laten horen daar waar rechtsstatelijke beginselen worden uitgehold door politieke calculatie. Het vertrouwen van burgers verdwijnt niet vanzelf; het wordt actief ondermijnd wanneer zij ervaren dat hun bestaanszekerheid geen rol meer speelt in besluitvorming.

Ik hoop oprecht dat u deze brief wilt beschouwen als een serieuze oproep tot reflectie en, waar mogelijk, tot publiek of intern handelen.

Met hoogachting,

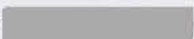

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Kenmerk: 202600155

Den Haag, 7 januari 2026

Geachte

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202600156

CISA | Centrum Individu en Samenleving
Op de bres voor singles | Standing up for singles

De Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. de informateur
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Den Haag, 31 december 2025

Betreft: Brief voor de informateur t.b.v. de kabinetsvorming
Ons kenmerk: 25.1231
Bijlagen: 1

Geachte informateur,

Het nieuwe kabinet staat voor een scala aan uitdagingen. Een stabiel kabinet gaat er hopelijk voor zorgen dat die uitdagingen op een gedegen manier worden aangepakt, samen met de Nederlandse samenleving. Een samenleving die niet alleen maar bestaat uit gezinnen. Maar juist ook uit andere leefvormen, waarvan de alleenstaanden een steeds groter deel uitmaken. Sterker nog, deze groep is de sterkst groeiende leefvorm in ons land. Het aantal eenpersoonshuishoudens bedraagt ruim 40% van het totaal aantal huishoudens: 3.380.900 tegen 8.430.352 (bron: CBS*). Toch zien we deze groep minimaal terug als doelgroep en betrokken belanghebbende in beleid en uitvoering. Daarom deze brief: wij hopen dat u en de partijen onze uitgestoken hand aannemen om de kracht van deze grote en belangrijke groep mensen te benutten. Om samen te werken aan een sterker en weerbaarder Nederland. Een Nederland dat er is voor alle Nederlanders en waarin ook alleenstaanden een hoeksteen van de samenleving (kunnen) zijn.

Discriminatie van de alleenstaande leefvorm

Het is opmerkelijk dat alleenstaanden door de overheid en het bedrijfsleven structureel worden achtergesteld en benadeeld door ongunstige, hogere tarieven. Hieronder vermelden wij in het kort de voornaamste voorbeelden hiervan. Nadere toelichting vindt u in de bijgevoegde brief die CISA op 10 juli 2025 zond aan de *Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme*. Een vergelijkbare brief hebben wij in de aanloop naar de verkiezingen aan alle politieke partijen gestuurd.

- *Inkomstenbelastingen en toeslagen*: Alleenstaanden betalen relatief meer inkomstenbelasting, onder andere omdat zij niet met fiscale bijtellingen en aftrekposten kunnen schuiven met een partner.
- *Erfbelasting*: De vrijstelling voor een alleenstaande is slechts een fractie van die voor gehuwden of geregistreerde partners.
- *Pensioen*: Alleenstaanden dragen soms bij aan een collectief nabestaandenpensioen, maar maken daar zelf vrijwel geen gebruik van.

- *Zorg*: Een alleenstaande die in een verzorgingshuis moet worden opgenomen, betaalt na enige tijd een aanzienlijk hogere eigen bijdrage dan iemand met een thuiswonende partner.
- *Afvalstoffenheffing*: Deze bedraagt in veel gemeenten een vast bedrag per huishouden, ongeacht de hoeveelheid afval, die uiteraard bij een alleenstaande veel geringer is dan voor een gezin.
- *Woningmarkt*: Alleenstaanden hebben minder financiële draagkracht, maar concurreren op dezelfde woningmarkt als tweeverdieners. Zij geven tevens aan zich gediscrimineerd te voelen bij het zoeken naar een huis.
- *Sociale participatie*: Veel maatschappelijke organisaties en bedrijven – van verzekeringen tot lidmaatschappen, uitjes en hotelkamers – zijn ingericht op koppels of gezinnen, waardoor alleenstaanden relatief meer moeten betalen.

Alleen bij de AOW wordt rekening gehouden met het feit dat alleenstaanden aanzienlijk hogere kosten van levensonderhoud hebben dan iemand met een partner. Vandaar dat de AOW voor alleenstaanden hoger is.

Positieve bijdrage aan de maatschappij

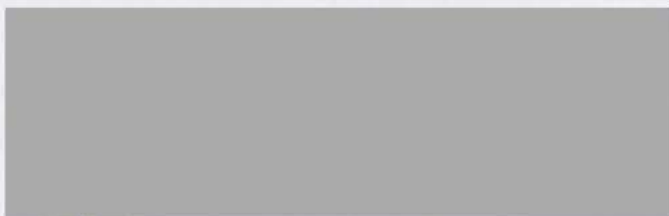
Vaak wordt beweerd dat alleenstaanden de maatschappij weinig te bieden hebben en in hun eigen bubbel blijven zitten. Niets is minder waar. Kijk bijvoorbeeld naar het vele vrijwilligerswerk van alleenstaanden. De kracht van de alleenstaanden kan nog meer benut worden, zeker in tijden van polarisatie en verminderde weerbaarheid. Wij roepen u op gebruik te maken van die kracht en tegelijkertijd met ons te helpen aan het versterken van de positie van de alleenstaanden. Alleen dan kunnen we samen, van gezin tot single, werken aan een sterker en veerkrachtiger Nederland.

Tot slot

Wij denken graag mee met de politiek over een maatschappelijke en politieke erkenning en ondersteuning van de alleenstaande leefvorm.

Wij wensen u en de politieke partijen veel wijsheid toe in de komende tijd.

Het bestuur van Stichting Centrum Individu en Samenleving,

Nettie Roes
Plv. voorzitter

* <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/37975?q=eenpersoonshuishoudens>

Bijlage: brief aan de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme

Postbus 97788, 2509 GD Den Haag | cisa@cisasite.nl | www.cisasite.nl

*CISA wil bereiken dat de alleenstaande status als leefvorm maatschappelijk wordt erkend.
CISA wants to achieve that the single state as a way of life is socially acknowledged.*

Den Haag, 10 juli 2025

Aan de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme

De positie van alleenstaanden in Nederland: een urgente maatschappelijke opgave

In Nederland groeit het aantal eenpersoonshuishoudens gestaag. Op dit moment wordt het aantal alleenstaanden in Nederland geschat op 3,3 miljoen.

Een regering die recht wil doen aan de samenleving van morgen, erkent deze groep en stemt haar beleid hierop af.

Volgens het CBS zal in 2050 bijna 1 op de 2 huishoudens uit slechts één persoon bestaan. Deze demografische trend vraagt om een fundamentele herziening van wet- en regelgeving, die momenteel vaak nog is gestoeld op het klassieke tweepersoonshuishouden of het gezin als norm.

Structurele achterstelling van alleenstaanden

Alleenstaanden worden op diverse terreinen structureel benadeeld:

- **Belastingen en toeslagen:** Alleenstaanden betalen relatief meer belasting. Dit komt vooral doordat stellen kunnen schuiven met bijtel- en aftrekposten. Dit levert een groot fiscaal voordeel op waar alleenstaanden geen gebruik van kunnen maken. Verder zijn er concrete ongelijkheden op gemeentelijk niveau. Denk aan de **afvalstoffenheffing**, die in veel gemeenten een vast bedrag per huishouden bedraagt, ongeacht het aantal gezinsleden. Een alleenstaande betaalt dus evenveel als een huishouden met meerdere personen, wat leidt tot een onevenredig hoge last per persoon. Als een gemeente toch een afzonderlijk tarief heeft voor eenpersoonshuishoudens dan betalen ze per persoon verhoudingsgewijs toch nog meer. Ook de **erfbelasting** is een pijnpunt: een alleenstaande die erft van een goede vriend(in) betaalt vaak het hoge tarief voor "derden" (30-40%), en kan aanspraak maken op een vrijstelling van slechts € 2.658 (2025). Gehuwden of geregistreerde partners daarentegen kunnen tot wel € 800.000 belastingvrij erven.
- **Woningmarkt:** Alleenstaanden hebben minder financiële draagkracht, maar concurreren op dezelfde woningmarkt als tweeverdieners. Dit leidt tot verdringing en uitsluiting, vooral in stedelijke gebieden. Sociale huur is voor alleenstaanden vaak buiten bereik door een inkomen dat boven de inkomensgrens ligt, terwijl bij midden- en particuliere huur het inkomen vaak weer te laag is voor de inkomenseis voor dit type woning. Zo vallen veel alleenstaanden tussen wal en schip.

- **Pensioen en zorg:** Alleenstaanden dragen bij aan een collectief nabestaandenpensioen, maar maken daar zelf vrijwel geen gebruik van.
Een alleenstaande die in een verzorgingshuis moet worden opgenomen betaalt na enige tijd een aanzienlijk hogere eigen bijdrage dan iemand met een thuiswonende partner.
- **Sociale participatie:** Veel maatschappelijke organisaties en bedrijven – van verzekeringen tot lidmaatschappen, uitjes en hotelkamers – zijn ingericht op koppels of gezinnen, waardoor alleenstaanden relatief meer moeten betalen voor dezelfde diensten.

Aanbevelingen voor wet- en regelgeving

Om recht te doen aan deze groeiende groep burgers, zijn de volgende aanpassingen noodzakelijk:

1. **Fiscaliteit herzien:**
Ontwikkel een eerlijker belasting- en toeslagenstelsel waarin het individuele inkomen en de draagkracht leidend zijn, ongeacht burgerlijke staat.
Voer voor de erfbelasting een boedelbelasting in, waarbij de te betalen erfbelasting geheel wordt bepaald door de omvang van de nalatenschap, ongeacht de burgerlijke staat van de ontvanger. Een alternatief zou kunnen zijn dat een alleenstaande een vriend of vriendin kan aanwijzen met dezelfde voordelen als een (geregistreerde) partner.
De afvalstoffenheffing dient te geschieden naar rato van het aantal personen per huishouden, omdat dit de hoeveelheid afval die moet worden doorberekend bepaalt.
2. **Betaalbare woningtoewijzing stimuleren:** Zorg voor meer huur- en koopwoningen die geschikt zijn voor eenpersoonshuishoudens.
3. **Pensioen en zorg:** Maak het partnerpensioen optioneel, waardoor iemand die hiervoor kiest zelf de premie moet betalen.
4. **Erken alleenstaanden als volwaardige huishoudens:** In beleid, communicatie en regelgeving dient de alleenstaande als gelijkwaardige leefvorm erkend en zichtbaar gemaakt te worden. Dit impliceert dat bij het nemen van beleidsmaatregelen moet worden aangegeven wat het effect voor alleenstaanden is.

Conclusie

Alleenstaanden vormen geen uitzondering, maar een groeiende bevolkingsgroep. Zoals eerder aangegeven: **Een regering die recht wil doen aan de samenleving van morgen, erkent deze groep en stemt haar beleid hierop af.**

Met vriendelijke groet,

Stichting CISA | Centrum Individu en Samenleving

Bijlagen: de links hieronder:

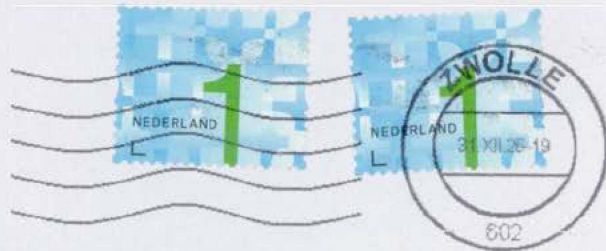
- *Petitie 'Alleen is oké'; bijna 15.000 keer ondertekend, aangeboden in 2021.*
www.cisasite.nl/artikelen/petitie-alleen-is-oke.html
- *Online webserie 'Alleen is oké' over achterstelling en discriminatie alleenstaanden in Nederland.*
www.cisasite.nl/artikelen/serie-alleen-is-oke.html

Postbus 97788, 2509 GD Den Haag | cisa@cisasite.nl | www.cisasite.nl

*CISA wil bereiken dat de alleenstaande status als leefvorm maatschappelijk wordt erkend.
CISA wants to achieve that the single state as a way of life is socially acknowledged.*

cisa

Stichting Centrum Individu
en Samenleving
Postbus 97788
2509 GD 's-Gravenhage

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. de informateur
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie

Postbus 20018

2500 EA Den Haag

ZS200 - #N830XDX#00#0000#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

CISA
T.a.v. mevrouw N. Roes
Postbus 97788
2509 GD DEN HAAG

Kenmerk: 202600157

Den Haag, 7 januari 2026

Geachte mevrouw Roes,

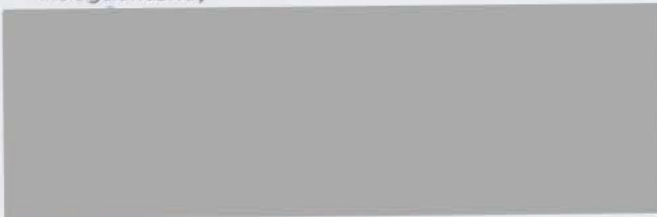
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

Mevr. R. Letschert
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum
30 december 2025

Onderwerp
Vernieuwing autobelastingen / betalen naar gebruik

Geachte informateur,

Rollen RDW als de Nederlandse voertuigautoriteit

De RDW staat al ruim 75 jaar voor veiligheid, duurzaamheid en rechtszekerheid voor weggebruikers en samenleving. Als goedkeuringsautoriteit, toezichtsautoriteit en registratieautoriteit draagt de RDW bij aan een veiliger en duurzamer Nederland.

Vanaf 2024 is de RDW daarnaast ook (namens de minister) tolheffer. Met de start van de tijdelijke tolheffing op de A24/Blankenburgverbinding hebben wij waardevolle ervaring opgedaan met de eerste elektronische tolheffing in Nederland (e-TOL). Intussen lopen ook de voorbereidingen voor de vrachtwagenheffing, die naar verwachting op 1 juli 2026 zal ingaan.

RDW deelt graag ervaring en uitvoeringsperspectief

Zowel in de Contourenbrief Hervorming Autobelastingen (2025), het Formatierapport Klimaat en Energie (2025) als in de diverse verkiezingsprogramma's staan beleidsopties over de hervorming van de autobelastingen.

Middels deze brief delen wij feitelijke informatie met u over de uitvoerbaarheid van de diverse beleidsopties die voorliggen. Dit vanuit onze langjarige expertise als registratieautoriteit van voertuigen en vanuit onze recente expertise als tolheffer. Deze kunnen van waarde zijn in de uitvoerbaarheid van de voorgenomen hervorming van de autobelastingen, waarover momenteel in het formatieproces wordt gesproken.

Wij delen onze expertise vanaf de volgende pagina aan de hand van de reeds bekende onderverdeling in het belasten van de aanschaf, het bezit en het gebruik van de auto. Uitgangspunt is het streven naar een uitvoerbaar en begrijpelijk stelsel van autobelastingen.

Momenteel wordt een gezamenlijk onderzoek gedaan door het ministerie van Financiën, Belastingdienst, ministerie van IenW en de RDW naar alle in de Contourenbrief Hervorming Autobelastingen genoemde opties voor het belasten van aanschaf, bezit en gebruik. Daarbij worden ook de hieronder genoemde mogelijke effecten en aandachtspunten meegenomen, inclusief mitigerende maatregelen en alternatieven.

Belasting op de aanschaf

In de Contourenbrief wordt de denkrichting voorgesteld om de bpm om te vormen tot een tenaamstellingsbelasting. Hierbij wordt niet (alleen) bij de aanschaf van een voertuig belasting geheven maar bij elke wijziging van de tenaamstelling in het kentekenregister.

Technisch gezien is dit een uitvoerbare maatregel voor de RDW. Elke tenaamstelling verloopt immers via ons kentekenregister. Daarbij kan, zoals nu het geval is bij de BPM, het tarief worden gedifferentieerd, bv. naar CO₂ uitstoot. Essentieel is dat de grondslag altijd gebaseerd moet zijn op één of meerdere reeds bestaande authentieke (en daarmee betrouwbare) gegevens uit het RDW kentekenregister. Tegelijkertijd ziet de RDW bij de tenaamstellingsbelasting mogelijke gevolgen:

- 1) **Ongewenste gedragseffecten:** een belasting op de tenaamstelling kan het aankoopgedrag beïnvloeden, waardoor minder snel van auto zal worden gewisseld. Dat geeft niet alleen onzekerheid in de opbrengst van de maatregel, maar ook het risico op belastingontwijkend gedrag (auto's "lenen" in plaats van overschrijven, of gewoonweg niet meer overschrijven). De gegevens in het kentekenregister kloppen dan niet meer, met risico's voor handhaving en rechtszekerheid, zoals het kunnen verhalen van schade.
- 2) **Potentiële marktverstoring:** bij de introductie van een tenaamstellingsbelasting moet worden nagedacht over het bestaande wagenpark en de effecten op de waarde van dat wagenpark. Voor het bestaande wagenpark is immers het volledige BPM-bedrag al betaald. Een hervorming mag niet tot marktverstoring leiden. Bovendien is een risico dat de uitvoering complex wordt, als per voertuig een correctie moet worden berekend en doorgevoerd.

Belasting op het bezit

Het bezit van een voertuig wordt momenteel belast via de motorrijtuigenbelasting (MRB). De grondslag hiervoor is op dit moment het gewicht, de brandstof en de CO₂-uitstoot van een auto, met een tijdelijke tariefkorting voor het accugewicht bij elektrische personenauto's. In de Contourenbrief stelt het kabinet voor mogelijkheden te onderzoeken om de invloed van het accupakket op de hoogte van de MRB te verminderen, door het gewicht van het voertuig als factor te wijzigen in het voertuigoppervlak.

De RDW beschikt over de data die nodig is voor de berekening van het voertuigoppervlak (dat wil zeggen lengte x breedte). Wel is van belang dat de hoogte van een voertuig hierin waarschijnlijk niet kan worden meegenomen, omdat de RDW niet voor alle voertuigen over die gegevens in het kentekenregister beschikt.

Belasting op het gebruik

Vooralsnog wordt het gebruik van de fossiele auto primair belast via accijns, voor vrachtwagens gaat dit binnenkort via de vrachtwagenheffing. Voor het belasten van het gebruik van elektrische auto's is geen eenvoudige oplossing voorhanden, omdat elektrische auto's ook vaak thuis kunnen worden opgeladen en de overheid geen zicht heeft op de verdeling van het stroomverbruik achter de meter. Een generieke verhoging van de energiebelasting op alle afgenomen elektriciteit wordt gezien als onwenselijk en niet rechtvaardig. Vroeg of laat zal deze vorm van belasting op het gebruik van voertuigen tot een sterke erosie gaan leiden van de inkomsten voor de Rijksoverheid.

In de Contourenbrief worden mogelijkheden besproken voor het invoeren van betalen naar gebruik, bijvoorbeeld met een vlak kilometertarief voor (elektrische) auto's. Daarbij wordt aangegeven dat dit

vlakke tarief eenvoudig te realiseren is, omdat kan worden aangesloten bij de tellerstandregistratie van de RDW. Dat kunnen wij bevestigen, met als belangrijke aanvulling dat dit in de toekomst verder wordt vereenvoudigd met het voornemen van het Europese Road Worthiness Package. Hierin is opgenomen dat fabrikanten iedere drie maanden kilometerstanden moeten aanleveren van zogenaamde verbonden voertuigen. De uitvoerbaarheid voor betalen naar gebruik op basis van kilometerstanden zal daardoor verder toenemen.

Als wordt besloten om naast een kilometertarief ook betalen naar tijd en plaats te introduceren, dan is het vanuit onze ervaring raadzaam om daarbij niet alle beleidsdoelstellingen in één systeem te willen vangen. Onze ervaring is dat dit tot onnodige technische complexiteit zal leiden. Als de politieke wens is om naast betalen naar gebruik ook iets te doen met betalen naar tijd en plaats, dan pleit de RDW voor een tweesporenaanpak:

1) Betalen naar gebruik door een vlak tarief voor elektrische auto's

Dit is de optie zoals gesuggereerd in de Contourenbrief, op basis van de kilometerstandenregistratie. Te starten met (volledig) elektrische auto's en eventueel later uit te breiden naar alle auto's.

2) Betalen naar tijd en plaats met de e-TOL systematiek

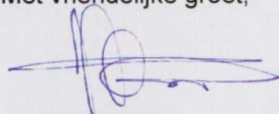
In het verleden is gebleken dat de variatie van autobelastingen naar tijd en plaats, bijvoorbeeld via de inbouw van een registratie-unit per auto, stuit op diverse technische, juridische of praktische bezwaren. In het gezamenlijk onderzoek wordt gezien of inmiddels proven technology in andere landen aanwezig is. Daarbij wordt ook gekeken naar het gebruik van smartphones als instrument. Dit lijkt in de praktijk complex, denk aan de aanwezigheid van meerdere smartphones per voertuig.

Eind 2024 is e-TOL geïntroduceerd op de A24/Blankenburgverbinding. De systematiek waarbij zonder fysieke belemmeringen in het verkeer tol wordt geheven was nieuw voor Nederland. Hoewel nog niet alle Nederlanders aan dit systeem gewend zijn, constateren we bij de RDW dat 80% inmiddels automatisch betaalt. Het percentage automatische betalingen zal in de tijd verder oplopen.

Daarmee kan de systematiek van e-TOL worden "gekopieerd" naar andere wegen in Nederland, bijvoorbeeld om verkeersstromen te beïnvloeden, congestie te beperken of stedelijke corridors te beheren of om onderhoud van een specifiek deel van de infrastructuur te belasten. Het systeem kan daarmee dienen voor betalen naar tijd en/of plaats. Het e-TOL-systeem op de Blankenburgverbinding laat zien dat een dergelijke heffing relatief snel te realiseren is en in de praktijk betrouwbaar functioneert op basis van kentekenherkenning.

Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Bij vragen staan wij graag bereid.

Met vriendelijke groet,

Jantina Woudstra
Algemeen Directeur RDW

Mevr. R. Letschert
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum
30 december 2025

Onderwerp
Vernieuwing autobelastingen / betalen naar gebruik

Geachte informateur,

Rollen RDW als de Nederlandse voertuigautoriteit

De RDW staat al ruim 75 jaar voor veiligheid, duurzaamheid en rechtszekerheid voor weggebruikers en samenleving. Als goedkeuringsautoriteit, toezichtsautoriteit en registratieautoriteit draagt de RDW bij aan een veiliger en duurzamer Nederland.

Vanaf 2024 is de RDW daarnaast ook (namens de minister) tolheffer. Met de start van de tijdelijke tolheffing op de A24/Blankenburgverbinding hebben wij waardevolle ervaring opgedaan met de eerste elektronische tolheffing in Nederland (e-TOL). Intussen lopen ook de voorbereidingen voor de vrachtwagenheffing, die naar verwachting op 1 juli 2026 zal ingaan.

RDW deelt graag ervaring en uitvoeringsperspectief

Zowel in de Contourenbrief Hervorming Autobelastingen (2025), het Formatierapport Klimaat en Energie (2025) als in de diverse verkiezingsprogramma's staan beleidsopties over de hervorming van de autobelastingen.

Middels deze brief delen wij feitelijke informatie met u over de uitvoerbaarheid van de diverse beleidsopties die voorliggen. Dit vanuit onze langjarige expertise als registratieautoriteit van voertuigen en vanuit onze recente expertise als tolheffer. Deze kunnen van waarde zijn in de uitvoerbaarheid van de voorgenomen hervorming van de autobelastingen, waarover momenteel in het formatieproces wordt gesproken.

Wij delen onze expertise vanaf de volgende pagina aan de hand van de reeds bekende onderverdeling in het belasten van de aanschaf, het bezit en het gebruik van de auto. Uitgangspunt is het streven naar een uitvoerbaar en begrijpelijk stelsel van autobelastingen.

Momenteel wordt een gezamenlijk onderzoek gedaan door het ministerie van Financiën, Belastingdienst, ministerie van IenW en de RDW naar alle in de Contourenbrief Hervorming Autobelastingen genoemde opties voor het belasten van aanschaf, bezit en gebruik. Daarbij worden ook de hieronder genoemde mogelijke effecten en aandachtspunten meegenomen, inclusief mitigerende maatregelen en alternatieven.

Belasting op de aanschaf

In de Contourenbrief wordt de denkrichting voorgesteld om de bpm om te vormen tot een tenaamstellingsbelasting. Hierbij wordt niet (alleen) bij de aanschaf van een voertuig belasting geheven maar bij elke wijziging van de tenaamstelling in het kentekenregister.

Technisch gezien is dit een uitvoerbare maatregel voor de RDW. Elke tenaamstelling verloopt immers via ons kentekenregister. Daarbij kan, zoals nu het geval is bij de BPM, het tarief worden gedifferentieerd, bv. naar CO₂ uitstoot. Essentieel is dat de grondslag altijd gebaseerd moet zijn op één of meerdere reeds bestaande authentieke (en daarmee betrouwbare) gegevens uit het RDW kentekenregister. Tegelijkertijd ziet de RDW bij de tenaamstellingsbelasting mogelijke gevolgen:

- 1) **Ongewenste gedragseffecten:** een belasting op de tenaamstelling kan het aankoopgedrag beïnvloeden, waardoor minder snel van auto zal worden gewisseld. Dat geeft niet alleen onzekerheid in de opbrengst van de maatregel, maar ook het risico op belastingontwijkend gedrag (auto's "lenen" in plaats van overschrijven, of gewoonweg niet meer overschrijven). De gegevens in het kentekenregister kloppen dan niet meer, met risico's voor handhaving en rechtszekerheid, zoals het kunnen verhalen van schade.
- 2) **Potentiële marktverstoring:** bij de introductie van een tenaamstellingsbelasting moet worden nagedacht over het bestaande wagenpark en de effecten op de waarde van dat wagenpark. Voor het bestaande wagenpark is immers het volledige BPM-bedrag al betaald. Een hervorming mag niet tot marktverstoring leiden. Bovendien is een risico dat de uitvoering complex wordt, als per voertuig een correctie moet worden berekend en doorgevoerd.

Belasting op het bezit

Het bezit van een voertuig wordt momenteel belast via de motorrijtuigenbelasting (MRB). De grondslag hiervoor is op dit moment het gewicht, de brandstof en de CO₂-uitstoot van een auto, met een tijdelijke tariefkorting voor het accugewicht bij elektrische personenauto's. In de Contourenbrief stelt het kabinet voor mogelijkheden te onderzoeken om de invloed van het accupakket op de hoogte van de MRB te verminderen, door het gewicht van het voertuig als factor te wijzigen in het voertuigoppervlak.

De RDW beschikt over de data die nodig is voor de berekening van het voertuigoppervlak (dat wil zeggen lengte x breedte). Wel is van belang dat de hoogte van een voertuig hierin waarschijnlijk niet kan worden meegenomen, omdat de RDW niet voor alle voertuigen over die gegevens in het kentekenregister beschikt.

Belasting op het gebruik

Vooralsnog wordt het gebruik van de fossiele auto primair belast via accijns, voor vrachtwagens gaat dit binnenkort via de vrachtwagenheffing. Voor het belasten van het gebruik van elektrische auto's is geen eenvoudige oplossing voorhanden, omdat elektrische auto's ook vaak thuis kunnen worden opgeladen en de overheid geen zicht heeft op de verdeling van het stroomverbruik achter de meter. Een generieke verhoging van de energiebelasting op alle afgenomen elektriciteit wordt gezien als onwenselijk en niet rechtvaardig. Vroeg of laat zal deze vorm van belasting op het gebruik van voertuigen tot een sterke erosie gaan leiden van de inkomsten voor de Rijksoverheid.

In de Contourenbrief worden mogelijkheden besproken voor het invoeren van betalen naar gebruik, bijvoorbeeld met een vlak kilometertarief voor (elektrische) auto's. Daarbij wordt aangegeven dat dit

vlakke tarief eenvoudig te realiseren is, omdat kan worden aangesloten bij de tellerstandregistratie van de RDW. Dat kunnen wij bevestigen, met als belangrijke aanvulling dat dit in de toekomst verder wordt vereenvoudigd met het voornemen van het Europese Road Worthiness Package. Hierin is opgenomen dat fabrikanten iedere drie maanden kilometerstanden moeten aanleveren van zogenaamde verbonden voertuigen. De uitvoerbaarheid voor betalen naar gebruik op basis van kilometerstanden zal daardoor verder toenemen.

Als wordt besloten om naast een kilometertarief ook betalen naar tijd en plaats te introduceren, dan is het vanuit onze ervaring raadzaam om daarbij niet alle beleidsdoelstellingen in één systeem te willen vangen. Onze ervaring is dat dit tot onnodige technische complexiteit zal leiden. Als de politieke wens is om naast betalen naar gebruik ook iets te doen met betalen naar tijd en plaats, dan pleit de RDW voor een tweesporenaanpak:

1) Betalen naar gebruik door een vlak tarief voor elektrische auto's

Dit is de optie zoals gesuggereerd in de Contourenbrief, op basis van de kilometerstandenregistratie. Te starten met (volledig) elektrische auto's en eventueel later uit te breiden naar alle auto's.

2) Betalen naar tijd en plaats met de e-TOL systematiek

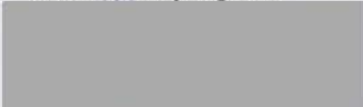
In het verleden is gebleken dat de variatie van autobelastingen naar tijd en plaats, bijvoorbeeld via de inbouw van een registratie-unit per auto, stuit op diverse technische, juridische of praktische bezwaren. In het gezamenlijk onderzoek wordt gezien of inmiddels proven technology in andere landen aanwezig is. Daarbij wordt ook gekeken naar het gebruik van smartphones als instrument. Dit lijkt in de praktijk complex, denk aan de aanwezigheid van meerdere smartphones per voertuig.

Eind 2024 is e-TOL geïntroduceerd op de A24/Blankenburgverbinding. De systematiek waarbij zonder fysieke belemmeringen in het verkeer tol wordt geheven was nieuw voor Nederland. Hoewel nog niet alle Nederlanders aan dit systeem gewend zijn, constateren we bij de RDW dat 80% inmiddels automatisch betaalt. Het percentage automatische betalingen zal in de tijd verder oplopen.

Daarmee kan de systematiek van e-TOL worden "gekopieerd" naar andere wegen in Nederland, bijvoorbeeld om verkeersstromen te beïnvloeden, congestie te beperken of stedelijke corridors te beheren of om onderhoud van een specifiek deel van de infrastructuur te belasten. Het systeem kan daarmee dienen voor betalen naar tijd en/of plaats. Het e-TOL-systeem op de Blankenburgverbinding laat zien dat een dergelijke heffing relatief snel te realiseren is en in de praktijk betrouwbaar functioneert op basis van kentekenherkenning.

Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Bij vragen staan wij graag bereid.

Met vriendelijke groet,

Jantina Woudstra
Algemeen Directeur RDW

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

RDW
T.a.v. mevrouw J. Wouters
Postbus 777
2700 AT ZOETERMEER

Kenmerk: 202600159

Den Haag, 7 januari 2026

Geachte mevrouw Wouters,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202600160

Tweede Kamer der Staten-Generaal
T.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Datum: 19 december 2025 **Contactpersoon:** Dr. mr. Stephan Berndsén
Kenmerk: Rli-2025/678 **Telefoon:** [REDACTED]
Cc: **E-mail:** [REDACTED]
Bijlage(n): 1
Betreft: Rli-advies 'Eerlijk Verduurzamen'

Geachte mevrouw Letschert,

De verduurzaming van Nederland stukt. Een belangrijke oorzaak is dat veel mensen het beleid oneerlijk vinden. Zij vinden bijvoorbeeld dat er veel wordt gevraagd van burgers, terwijl grote bedrijven hun gang mogen blijven gaan. Of dat de doorsnee-Nederlander krom moet liggen voor kostbare duurzaamheidsmaatregelen, terwijl mensen met een hoger inkomen daar geen last van hebben. Het zijn vooral mensen in een kwetsbare sociaal-economische positie die de meeste last ondervinden van duurzaamheidsproblemen – zoals luchtvervuiling, verlies aan biodiversiteit en klimaatverandering – terwijl zij het minst bijdragen aan deze problemen.

In ons deze maand verschenen advies 'Eerlijk verduurzamen: randvoorwaarden voor rechtvaardig beleid' analyseren wij deze ontwikkeling en formuleren wij aanbevelingen die verduurzaming eerlijker en efficiënter maken. Wij denken dat het waardevolle elementen bevat voor een regeerakkoord en brengen het hierbij graag onder uw aandacht.

Het advies is op verzoek van de regering tot stand gekomen en overhandigd aan de minister van Klimaat en Groene Groei en de staatssecretaris Participatie en Integratie. Ook aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer hebben wij dit advies aangeboden.

Verduurzamingsbeleid vergroot maatschappelijke ongelijkheid

Verduurzaming grijpt diep in de levens van mensen. Niet iedereen kan even goed meekomen met deze veranderingen. Overheidsbeleid zou iedereen in staat moeten stellen om mee te doen met verduurzaming. Dat is nu niet het geval. Veel mensen kunnen niet goed uit de voeten met onderdelen van het beleid, zoals subsidieregelingen en mogelijkheden om te lenen. Hierdoor lopen grote groepen mensen de voordelen van verduurzaming mis, vooral mensen in een kwetsbare maatschappelijke positie. Voor hen vormt verduurzaming zo een extra barrière om goed mee te komen in de maatschappij in plaats van dat het hen helpt.

Meerdere onrechtvaardigheden

Het huidige verduurzamingsbeleid leidt tot meerdere onrechtvaardigheden. Het zijn vooral mensen in een kwetsbare sociaal-economische positie die de meeste last ondervinden van duurzaamheidsproblemen zoals luchtvervuiling en klimaatverandering. Tegelijkertijd dragen zij het minst bij aan deze problemen omdat zij het minst consumeren. Ook wegen de (financiële) lasten van het huidige verduurzamingsbeleid voor hen het zwaarst. De mensen die het meest bijdragen aan duurzaamheidsproblemen – doorgaans kapitaalkrachtige mensen met een grote ecologische voetafdruk – krijgen juist relatief veel financiële steun van de overheid om te verduurzamen, terwijl ze nauwelijks geprikkeld worden hun levensstijl aan te passen. Dit leidt ertoe dat degene die al zuinig aan doet met energie de energierekening niet meer kan betalen, terwijl degene die veel energie verbruikt subsidie krijgt voor zonnepanelen.

Zorg dat iedereen mee kan doen

Het is aan de overheid om mensen en bedrijven die dreigen achter te blijven in de verduurzaming, zo veel mogelijk te helpen. Dit vereist dat beleid beter aansluit bij hun leefwereld. Wij zien veel positieve resultaten als gemeenten wijkgericht werken en zij lokale initiatieven – zoals FIXbrigades – ruimte geven, stimuleren en benutten. Daarnaast doen beleidsmakers er goed aan om meer oog te hebben voor de grote diversiteit in de samenleving.

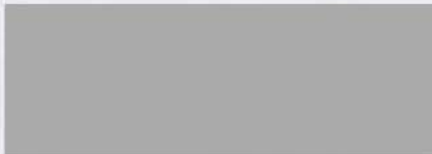
Zorg dat iedereen die mee kan doen, dat ook doet

Om mensen en bedrijven aan te zetten tot verduurzaming, zet veel overheidsbeleid in op verleiding en vrijblijvende prikkels. Dit leidt tot onvoldoende verduurzaming en bovendien tot meerdere onrechtvaardigheden. Het is tijd voor krachtigere instrumenten die duurzaamheid tot de standaard maken. Dit vereist normering, zoals het uifaseren van vervuilende producten, variërend van pannen met PFAS tot auto's met verbrandingsmotoren. Daarnaast adviseert de raad om vervuilende consumptie te belasten. Een interessante optie is een 'duurzaamheidsheffing' waarbij de opbrengsten aan burgers worden uitgekeerd als een generiek 'duurzaamheidsdividend'. Hierdoor worden minder kapitaalkrachtige mensen niet onevenredig hard geraakt door de heffing. De raad roept de regering op om deze optie nader te verkennen.

U kunt het advies lezen via onze website (<https://rli.nl/publicaties/2025/advies/eerlijk-verduurzamen>). Als bijlage treft u ook een samenvatting aan.

Wij hopen van harte dat dit advies u helpt bij de zoektocht naar eerlijk en effectief verduurzamingsbeleid.

Hoogachtend,
Raad voor de leefomgeving en infrastructuur,

dr. J.J. van Dijk
Voorzitter

dr. mr. S.M. Berndszen
Algemeen secretaris

Samenvatting

Eerlijk verduurzamen. Randvoorwaarden voor rechtvaardig beleid

Eerlijk verduurzamen betekent dat iedereen mee kan doen en dat iedereen die mee kan doen, dat ook doet.

Een schone, gezonde en duurzame leefomgeving is in ieders belang. Maar de verduurzaming van Nederland stukt, onder andere omdat veel mensen het beleid oneerlijk vinden. Zij vinden bijvoorbeeld dat er veel wordt gevraagd van burgers, terwijl grote bedrijven hun gang mogen blijven gaan. Of dat de doorsnee-Nederlander krom moet liggen voor kostbare duurzaamheidsmaatregelen, terwijl rijken beloond worden met subsidies. Dat veel mensen weinig vertrouwen hebben in de overheid versterkt deze gevoelens.

Met dit advies willen wij de rijksoverheid handvatten aanreiken om verduurzamingsbeleid te maken dat zowel eerlijk als effectief is.

Twee zorgen

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) maakt zich om twee redenen zorgen over deze ontwikkeling:

1. De verduurzaming van Nederland kan alleen slagen als iedereen meedoet. Om te beginnen zou het voor iedereen moeten zijn weggelegd om te kunnen verduurzamen. Daarnaast is het cruciaal dat iedereen die *kan* meedoen, dat ook *doet*. Dat is niet alleen eerlijk, maar ook om praktische redenen noodzakelijk. Op dit moment gebeurt dat onvoldoende.
2. Het gevaar bestaat dat het draagvlak te klein wordt. Als grote delen van de bevolking het beleid oneerlijk (of: onrechtvaardig) vinden, zal het draagvlak voor verduurzamingsbeleid dusdanig afnemen dat succesvolle verduurzaming onmogelijk wordt.

Wat is rechtvaardige verduurzaming?

Er is steeds meer aandacht voor rechtvaardigheid en verduurzaming, maar die richt zich met name op de verdeling van de kosten en baten van klimaatbeleid. Dat is een te beperkte blik. Er is ook aandacht nodig voor andere duurzaamheidsproblemen, zoals vervuiling van de leefomgeving en verlies van biodiversiteit. Daarnaast omvat rechtvaardigheid meer dan alleen de verdeling van kosten en baten (ofwel 'verdelende rechtvaardigheid'). Rechtvaardig verduurzamingsbeleid erkent dat niet iedereen dezelfde dingen belangrijk vindt en sluit aan bij verschillende groepen mensen ('erkennende rechtvaardigheid'). Daarnaast heeft iedereen gelijke toegang tot inspraak en gelijke invloed op de besluitvorming ('procedurele rechtvaardigheid').

De overheid zal moeten waarborgen dat er geen mensen of bedrijven (verder) achterop raken in de maatschappij als gevolg van verduurzamingsbeleid. Bijvoorbeeld omdat zij niet genoeg geld hebben of niet beschikken over de benodigde vaardigheden om mee te doen met verduurzaming. Een rechtvaardige verdeling van de kosten en baten van beleid is van groot belang. Maar mensen kunnen over de invulling daarvan verschillend denken en de voorkeur geven aan verschillende beginselen, zoals 'de vervuiler betaalt', verdeling 'naar draagkracht' of 'naar grootste nut'. Om te bepalen wat we

als samenleving rechtvaardig vinden in een bepaalde situatie, is dus een politieke en maatschappelijke dialoog nodig.

Bevindingen

Uit onze analyse trekken we vier conclusies, die hieronder zijn samengevat.

Overheidsbeleid voor verduurzaming vergroot maatschappelijke ongelijkheid

Verduurzaming is rechtvaardig én effectief als iedereen eraan kan meedoen. Maar dat is op dit moment niet zo. In de praktijk blijken veel mensen niet goed uit de voeten te kunnen met onderdelen van het beleid, zoals subsidieregelingen en leenfaciliteiten. Grote groepen mensen lopen de voordelen van verduurzaming mis, vooral mensen in een kwetsbare maatschappelijke positie. Om de maatschappelijke ongelijkheid die daardoor ontstaat tegen te gaan, is het belangrijk dat verduurzamingsbeleid meer dan nu aansluit bij de mogelijkheden en behoeften van verschillende groepen mensen in de samenleving.

Onrechtvaardigheid die mensen ervaren brengt verduurzaming in gevaar

Doordat het huidige verduurzamingsbeleid van de rijksoverheid de maatschappelijke ongelijkheid vergroot, vinden veel mensen het onrechtvaardig. Ook hebben mensen ongelijke mogelijkheden om invloed uit te oefenen op besluitvorming en om naar de rechter te stappen als de overheid hun leefomgeving niet goed beschermt. Dit alles ondermijnt het maatschappelijk draagvlak dat nodig is om verduurzaming tot een succes te maken. De verduurzaming van ons land dreigt daardoor te stagneren. Daarnaast draagt een breed gedeeld gevoel van onrechtvaardigheid bij aan het toch al afkalvende vertrouwen van mensen in de overheid.

Overheidsbeleid heeft te weinig oog voor de menselijke kant van verduurzaming

De rijksoverheid heeft bij de ontwikkeling en uitvoering van het verduurzamingsbeleid lange tijd te weinig oog gehad voor de maatschappelijke gevolgen van dat beleid. Er is van tevoren niet goed onderzocht welke sociaal-economische en sociaal-culturele effecten te verwachten zouden zijn en hoe het beleid de levens van verschillende mensen zou raken. Beleidsmakers zijn uitgegaan van een eenzijdig mensbeeld dat geen recht deed aan de verscheidenheid in de samenleving. In plaats daarvan is het beleid eenzijdig gericht op de burgers en bedrijven die veel vervuiling veroorzaken. En op snel resultaat behalen, tegen lage kosten voor de overheid. Dat is begrijpelijk, maar daardoor is er te weinig gedaan voor minder kapitaalkrachtige mensen en kleine ondernemers.

Het is van belang dat er in het verduurzamingsbeleid snel meer aandacht komt voor de gevolgen die mensen in de alledaagse praktijk ondervinden van de diverse maatregelen. Beleid moet bij hun leefwereld aansluiten om hen te kunnen helpen bij verduurzaming. Het is raadzaam dat het verduurzamingsbeleid structureel wordt verbonden met sociaal-economisch en sociaal-cultureel beleid.

Overheid zet mensen die kunnen verduurzamen te weinig aan tot actie

Het huidige verduurzamingsbeleid van de rijksoverheid resulteert er niet in dat iedereen die mee kan doen, ook echt meedoet aan verduurzaming. Kapitaalkrachtige mensen en bedrijven die goed in

staat zijn om op eigen kracht duurzame keuzes te maken, doen dat in de praktijk lang niet altijd. Het is van groot belang dat dit verandert: rechtvaardige en effectieve verduurzaming vraagt dat iedereen naar draagkracht meedoet. Krachtige beleidsinstrumenten zorgen ervoor dat duurzaamheid voor iedereen de standaard wordt. Daarvoor zijn normering en beprijzing onmisbaar.

Aanbevelingen

Onze hoofdboodschap is: eerlijk verduurzamen betekent dat iedereen mee kan doen en dat iedereen die mee kan doen, dat ook doet. Wij doen drie hoofdaanbevelingen en zeven sub-aanbevelingen waarmee wij het kabinet handvatten willen aanreiken om verduurzamingsbeleid te maken dat zowel eerlijk als effectief is. Deze aanbevelingen kunnen daarnaast het vertrouwen in de overheid helpen herstellen.

Aanbeveling 1. Verbind verduurzaming met rechtvaardigheid

1.1 Verbind verduurzamingsbeleid met het sociale domein

De fysieke leefomgeving is inherent verbonden met het dagelijks leven van mensen. Wij adviseren dan ook om verduurzamingsbeleid te verbinden met sociaal-economisch en sociaal-cultureel beleid. Door verduurzamingsbeleid te koppelen aan bijvoorbeeld armoedebeleid en/of gezondheidsbeleid, sluit het beter aan bij de problemen die mensen dagelijks ervaren.

Om verduurzamingsbeleid met het dagelijks leven van mensen te verbinden, adviseren we op rijksniveau interdepartementale werkgroepen in te stellen. Voor de verbinding op bestuursniveau raden wij aan om de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) ook in komende kabinetten vast lid te laten zijn van de Raad Fysieke Leefomgeving (een onderraad waarin ingewikkelde of technische onderwerpen worden voorbesproken voordat ze op de agenda van de ministerraad komen).

1.2 Monitor de sociaal-economische en sociaal-culturele impact van duurzaamheidsproblemen en verduurzamingsbeleid en bediscussieer deze

Momenteel zijn er te weinig gegevens beschikbaar over de impact van zowel duurzaamheidsproblemen als verduurzamingsmaatregelen. Wij raden aan dat kennisinstituten als het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), het Centraal Planbureau (CPB), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hierover stelselmatig rapporteren.

Daarnaast adviseren wij de rijksoverheid om een Rechtvaardigheidsrapportage te ontwikkelen die inzichtelijk maakt wat de sociaal-economische en sociaal-culturele effecten van verduurzamingsbeleid zijn. Deze rapportage besteedt ook aandacht aan hoe Nederlanders aankijken tegen dat beleid: vinden zij het rechtvaardig? Dit vereist niet alleen onderzoek, maar ook een brede, maatschappelijke dialoog.

1.3 Veranker het recht op een schone, gezonde en duurzame leefomgeving

Wettelijke erkenning van het recht op een schone, gezonde en duurzame leefomgeving, beschermt mensen beter tegen de schadelijke gevolgen van milieuvervuiling. Wij onderschrijven dan ook de aanbeveling van het College voor de Rechten van de Mens om te streven naar een bindend recht op een schoon, gezond en duurzaam leefmilieu. Eveneens is het raadzaam dat het verdrag van Aarhus,

dat zich richt op rechten van burgers betreffende toegang tot informatie, inspraak en toegang tot de rechter in milieukwesties, wordt uitgebreid met de verplichting voor nationale overheden om hun burgers *actief te helpen* om gebruik te maken van deze rechten.

Aanbeveling 2. Zorg dat iedereen kan meedoen

2.1 Werk wijkgericht en benut en versterk lokale initiatieven

De overheid zal mensen die dreigen achter te blijven in de verduurzaming zo veel mogelijk moeten helpen. Dat kan het beste op lokaal niveau, door daar verduurzaming te verbinden met sociaal-economische en sociaal-culturele onderwerpen. Wij adviseren een wijkgerichte aanpak met wijkteams die samenwerken met lokale organisaties. Het Rijk doet er goed aan om gemeenten te voorzien van structurele middelen om dit mogelijk te maken.

2.2 Houd bij het ontwikkelen van verduurzamingsbeleid rekening met diversiteit in de samenleving

Beleidsmakers doen er goed aan om bij het ontwikkelen van verduurzamingsbeleid meer oog te hebben voor de grote diversiteit in de samenleving. Een goede manier om dit te waarborgen is beleidsvoorstellen voorleggen aan panels van burgers en kleine ondernemers. Daarnaast denken wij dat binnen de rijksoverheid teams van rechtvaardigheidscoaches beleidsmakers via praktijkleertrajecten bewust kunnen maken van het belang van rechtvaardige verduurzaming.

Aanbeveling 3. Zorg dat iedereen die kan meedoen, dat ook doet

3.1 Stel kaders die duurzaamheid voor iedereen tot de standaard maken

Een voorwaarde voor eerlijke verduurzaming is dat iedereen die kan meedoen, dat ook doet. Als mensen en bedrijven zich onttrekken aan deze gezamenlijke opgave, neemt het draagvlak voor verduurzaming af. Het is aan de overheid om met wet- en regelgeving kaders te stellen en deze ook te handhaven. Dat moeten kaders zijn die er structureel toe leiden dat duurzaamheid het 'nieuwe normaal' wordt. Kaders die duurzaamheid tot de standaard maken, werken twee kanten op. Enerzijds helpen ze op structureel niveau om iedereen te laten meedoen aan verduurzaming. Anderzijds zorgen ze ervoor dat mensen die kunnen verduurzamen maar dat nu niet doen, wél gaan verduurzamen. Zo zorgt een verplicht goed energielabel voor alle huurwoningen ervoor dat iedereen – ongeacht zijn of haar sociaal-economische positie – de vruchten plukt van een energiezuinige en gezonde woning. Het uitfaseren van vervuilende producten leidt er toe dat iedereen duurzame producten zal kopen en dus meedoet aan verduurzaming.

3.2 Voer eerlijke beprijzing in door middel van een duurzaamheidsheffing- en dividend

Beprijzing is een effectieve manier om overmatige consumptie die tot duurzaamheidsproblemen leidt, te beperken. Om beprijzing eerlijk te laten zijn, stellen wij een combinatie voor van een duurzaamheidsheffing en -dividend. Wij adviseren om vervuilende consumptie te belasten met een *duurzaamheidsheffing*, en vervolgens de heffingsopbrengsten generiek terug te sluisen naar burgers in de vorm van een *duurzaamheidsdividend*. Dankzij het generieke dividend worden minder kapitaalkrachtige mensen niet onevenredig hard worden geraakt door de heffing. De heffingen zijn gekoppeld aan duurzaamheidsdoelen, zoals een CO₂-plafond. Iedereen krijgt genoeg dividend om binnen die doelen te consumeren (als ware het een budget). Wie minder consumeert, houdt per saldo geld over. Wie meer consumeert, betaalt per saldo.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur
T.a.v. de heer J.J. van Dijk
Postbus 20906
2500 EX DEN HAAG

Kenmerk: 202600161

Den Haag, 7 januari 2026

Geachte heer Van Dijk,

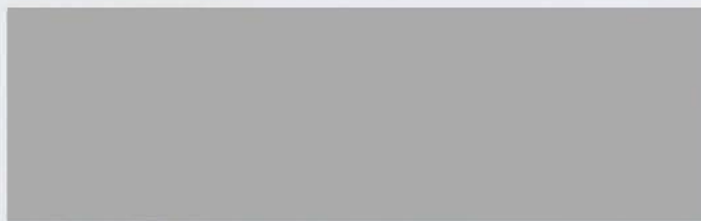
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202600162

Tweede Kamer der Staten Generaal
T.a.v. mevrouw R. Letschert, informateur
Prinses Irenepad 1
2595 BG Den Haag

Den Haag, 27 december 2025

Betreft: Rol van kennis en adviesinstellingen in Nederlands geïntegreerd buitenlandbeleid

Geachte mevrouw Letschert,

Met deze brief wil het SAIL Platform en het Platform for International Education (PIE) graag aandacht vragen voor het versterken van de rol van kennis- en adviesinstellingen ten behoeve van een effectiever Nederlands geïntegreerd buitenlandbeleid.

SAIL en PIE zijn platformen van internationaal georiënteerde kennis- en onderzoeksinstituten in Nederland. De leden van beide platformen faciliteren de kennisuitwisseling tussen Noord en Zuid, Zuid en Noord en Noord en Noord en versterken zo de capaciteiten van mensen, organisaties en instellingen waardoor zij worden gedragen aan een rechtvaardigere en duurzamere wereld.

Kennis- en adviesinstellingen zijn cruciaal om wereldburgerschap te versterken door het bieden van de noodzakelijke kennis, vaardigheden, waarden en normen om constructief met anderen om te gaan en te handelen in een steeds complexere en meer onderling verbonden wereld. Het netwerk van instituten dat zich de afgelopen decennia in Nederland heeft ontwikkeld, draagt bij aan de Nederlandse mondiale agenda (op het gebied van onderwijs, internationale handel en ontwikkeling) via versterkte diplomatie en culturele banden, gezamenlijk onderzoek en innovatie, en het opzetten van langdurige wereldwijde partnerschappen. Deze zijn cruciaal voor een land als Nederland, waar investeren in rechtvaardige partnerschappen met andere landen een strategische noodzaak is om vreedzame samenlevingen te bereiken.

De implementatie van de *Dutch Diamond* aanpak, waarbij interventies van kennis- en adviesinstellingen, de private sector, overheidsactoren en maatschappelijke organisaties met elkaar worden verbonden en op elkaar worden afgestemd ¹, vormde de basis voor een geïntegreerd Nederlands buitenlandbeleid. De aanpak is echter veranderd en investeringen in veiligheid en defensie en het versterken van de private sector hebben prioriteit gekregen. Bezuinigingen binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken hebben het aantal en de capaciteit van diplomatieke missies wereldwijd beïnvloed. Kennis- en adviesinstellingen zijn geraakt door bezuinigingen op overheidsbudgetten voor basissubsidies en subsidies voor internationale beurzen. Dit heeft gevolgen voor gemeenschapsopbouw en samenwerking met de private sector, de overheid en maatschappelijke stakeholders in een breed scala aan landen, met name opkomende economieën.

¹ **Overheid** : beleid, subsidies, infrastructuur, faciliteren van samenwerking. **Private sector**: producten en diensten, innovatie. **Kennisinstellingen**: onderzoek, training, opleiding en kennisoverdracht. **Maatschappelijke organisaties**: inbreng over behoeften en wensen, co-creatie van oplossingen, validering van impact en acceptatie van innovaties.

Deze bezuinigingen zullen op de langere termijn waarschijnlijk hoge kosten met zich meebrengen, aangezien Nederland waardevolle kennis, netwerken en diplomatieke macht zal verliezen. Faculteiten en programma's die relevante expertise hebben opgebouwd, zullen het moeilijker krijgen om toekomstige leiders in de private sector, de overheid en het maatschappelijk middenveld op te leiden. De Nederlandse *Diamond* aanpak zal worden verzwakt, waardoor deze minder inclusief en duurzaam wordt, omdat sociale, milieu-, gezondheids-, economische en veiligheid gerelateerde implicaties mogelijk over het hoofd worden gezien.

Nederland moet verbonden zijn om te werken aan het oplossen van wereldwijde uitdagingen zoals klimaatverandering, pandemieën, onrust en migratie, en om de ontwikkeling van het bedrijfsleven te ondersteunen. Investeren in relatieopbouw met landen wereldwijd zijn cruciaal om bij te dragen aan geopolitieke stabiliteit, (eerlijke) wereldwijde relaties en zakelijke kansen (zie ook het recente AIV-rapport²). Zeker in de huidige geopolitieke context is er behoefte aan meer (en niet minder) betrokkenheid om te werken aan wederzijds begrip en een stabielere en veerkrachtigere wereld. Kennis- en adviesinstellingen spelen een cruciale rol bij het aanbieden en faciliteren van deze betrokkenheid, omdat alumni vaak de beste en meest loyale ambassadeurs zijn die kennisuitwisseling tussen belanghebbenden mogelijk maken.

We zouden dan ook graag de volgende punten ter overweging mee willen geven:

1. Investeer in relatieopbouw en kennisdiplomatie

Relatieopbouw en kennisdiplomatie maken integraal deel uit van de Nederlandse *Diamond*- aanpak en zijn noodzakelijk voor een geïntegreerd buitenlands beleid. De overheid dient kennis- en adviesinstellingen te ondersteunen zodat zij contacten kunnen faciliteren en deskundige kennis en advies kunnen verstrekken aan NGO's, de private sector en overheidsinstellingen zodat zij weloverwogen beslissingen kunnen nemen. Daarnaast dient de overheid te investeren in de versterking van diplomatieke missies, met name in het Zuiden, in samenwerking met andere Europese lidstaten.

2. Ondersteun de ontwikkeling van toekomstige leiders

Een beurzenprogramma voor internationale studenten is essentieel om de ontwikkeling van toekomstige leiders te ondersteunen. Samenwerking in onderwijs- en onderzoeksprogramma's met partnerinstellingen in het Zuiden heeft een aanzienlijke meerwaarde wanneer studenten bijvoorbeeld uit Afrika naar Nederland komen. Een gecombineerd beurzenmodel voor zowel korte als lange programma's en met elementen gericht op leiderschapsontwikkeling zijn noodzakelijk. Programma's moeten worden afgestemd op andere (Europese) beurzenprogramma's om complementariteit te garanderen en synergie in impact te bereiken.

Daarnaast bieden op maat gemaakte trainingsprogramma's voor beroepsopleidingscentra in het Zuiden goede mogelijkheden om relaties en diplomatie te versterken en tegelijkertijd bij te dragen aan een sterker ecosysteem voor Nederlandse bedrijven of aan het aanpakken van mondiale uitdagingen. Deze programma's zouden gefaciliteerd en medegefinancierd moeten worden door Nederlandse ambassades.

² <https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/publicaties/2025/09/10/nederland-europa-en-het-mondiale-zuiden>

3. Bevorder de mobiliteit van kennis

De huidige wereld vraagt om veel meer mobiliteit van kennis. Nederland zou internationale studenten juist moeten verwelkomen om onze onderwijsprogramma's te verrijken en Nederlandse studenten beter voor te bereiden op het werken in een internationale context. Daarnaast dragen internationale studenten voor een belangrijk deel bij aan de uitbreiding van de internationale alumni-gemeenschap en het verbinden van opkomende economieën.

Wij hopen dat bovenstaande punten meegenomen worden in de komende onderhandelingen. Graag lichten we eventuele vragen toe in een persoonlijk gesprek.

Met vriendelijke groet, namens SAIL en PIE,

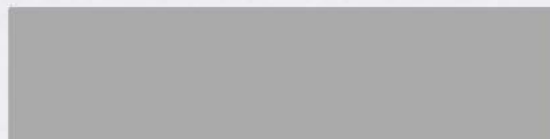
Prof. Dr. Ruard Ganzevoort
Voorzitter SAIL-instituten en Rector ISS

Diederik de Boer
Secretaris SAIL-instituten en Associate Professor MSM

Claire Hallewas
Voorzitter Platform for International Education en Directeur TU Delft Global Initiative

Leden van het SAIL-Platform:

1. African Studies Centre Leiden (ASCL)
2. Faculty of Geo Information Science and Earth Observation (ITC), University of Twente
3. Institute for Water Education (IHE Delft)
4. Institute of Housing and Urban Development Studies (IHS), Erasmus University Rotterdam
5. International Institute of Social Studies (ISS/EUR), Erasmus University Rotterdam
6. Maastricht School of Management (MSM)
7. Royal Tropical Institute (KIT)

Leden van het Platform for International Education:

1. Delft University of Technology
2. University of Maastricht/MSM
3. University of Groningen
4. Vrije Universiteit Amsterdam
5. Wageningen University
6. University of Twente/ITC
7. Van Hall Larenstein University of Applied Sciences
8. MDF Training and Consultancy for Development
9. IHE Delft Institute for Water Education
10. Q-Point
11. Aeres Group
12. CINOP
13. Saxion University of Applied Sciences
14. Erasmus University Rotterdam/IHS & ISS
15. Hanze University of Applied Sciences
16. Radboud University Nijmegen
17. Utrecht University

Tweede Kamer der Staten Generaal
E.a.v. Mevr. R. Letscheré (informatuur)
Prinses Irenepad 1
2595 BG DEN HAAG

AS1CC - #Y384M5F#78#1302#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

SAIL-Platform
T.a.v. de heer R. Ganzevoort

Kenmerk: 202600163

Den Haag, 7 januari 2026

Geachte heer Ganzevoort,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202600165

Inbreng politie

Formatiegesprek 22 december 2025

Korpschef Janny Knol

Korpsleiding

1

Wat zien we als politie gebeuren in de maatschappij?

1 Maatschappelijke verharding en polarisatie

- Burgers voelen zich niet gehoord en brengen hun zorgen de straat op: *geweld neemt toe*.
- Politie als laatste vangnet voor burgers in de knel: *15.000 incidenten p/m met verwarde personen*.
- Feiten en fictie lopen door elkaar: *de mogelijkheden van AI lijken grenzeloos (desinformatie)*.

2 Veiligheidsproblemen op meerdere niveaus

- Fundamentele crimechange: *vervlechting van online en fysieke wereld; online ronselen van jongeren; crime as a service*.
- Internationale spanningen leiden tot *heftige* lokale incidenten.
- Massaal slachtofferschap door digitale misdrijven: *de impact is groot*.

3 Geopolitiek leidt tot nieuwe dreigingen

- Nieuwe dreigingen vragen om hybride aanpak. Bijvoorbeeld: *hoe reageren we met onze partners op drones?*
- Politie is onmisbaar voor een weerbare maatschappij bij (dreigend) militair conflict Nederland.

2

Wat betekent dit voor het politiewerk en voor de strafrechtketen?

1 **Er zijn - en blijven - in een instabiele maatschappij**

- Politie heeft een unieke positie: *er is groot vertrouwen, de politie is er altijd en komt als het nodig is.*
- Sociale legitimiteit, zichtbaar recht doen - fysiek en online.

2 **Crimechange en strafrechtketen**

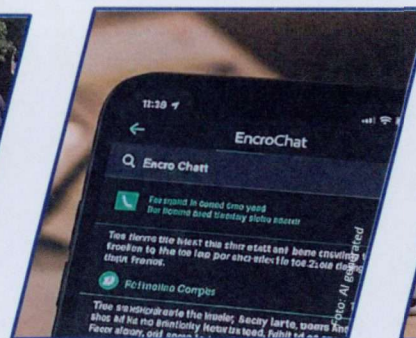
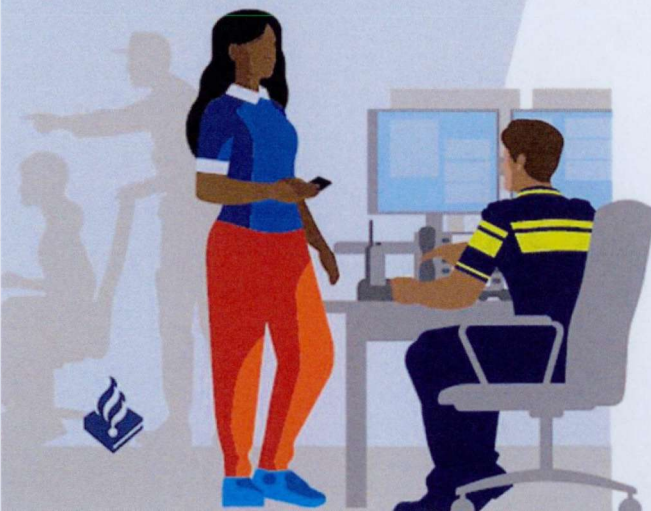
- Crimechange: oude systemen passen niet op nieuwe criminaliteitsproblemen.
- Verschuiving van urgent naar belangrijk: *prioriteit voor nieuwe vormen van digitale en cybercriminaliteit met hoog slachtofferschap.*

3 **Voorbereid zijn op militaire dreigingen**

- Wendbare politieorganisatie is vereist.
- Investeren in robuuste middelen, IV, stevige informatiepositie en expertise.

**Informatie
voorziening
(IV) centraal
in al ons
werk!**

--
IV is veranderd
van een
ondersteunend
naar een
operationeel
proces.

3

Wat vragen we van het nieuwe kabinet?

1 Fundamentele heroriëntatie op het veiligheidsbestel

- De keten is vastgelopen. We stoppen aan de voorzijde het verkeerde in de keten. Een herontwerp is nodig: laat deskundigen onderzoeken hoe maatschappij en rechtsstaat toe te rusten op maatschappelijke en criminaliteitsontwikkelingen (Roethoff II).

2 Solide financieel fundament

- Wij brengen de organisatie bij de tijd. Dat vraagt steun en een solide financieel fundament.
- Van € 850 mln tekort naar € 350 mln betekent pijnlijke maatregelen. De plannen hiervoor worden gemaakt. Wij vragen steun van het kabinet.
- € 350 mln om te voorkomen dat we tussen de 2.500 en 3.000 plekken niet kunnen bezetten. Met € 350 mln kunnen we onze unieke positie behouden.
- Een solide bekostigingssystematiek zoals het gemeentefonds.
- Investeringen in weerbaarheid; óók in politie.

3 Ruimte om te veranderen

- Keuzeruimte binnen het budget: mogelijkheid om te schuiven tussen personeel, materieel en IV als de maatschappij (gezag) daar om vraagt. *Zoals extra online zedenrechercheurs en het samen met partners snel komen tot een hybride aanpak voor drones.*
- Terughoudendheid van kabinet met nieuwe prioriteiten (gelabeld geld).

